

ASTRID FRIIS

1.8.1893-31.7.1966

Historisk Tidsskrift, Bind 12. række, 3 (1968)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_12rk_0003-PDF/hto_12rk_0003_80669.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=80669>

pdf genereret den : 28/5-2008

ASTRID FRIIS

1.8.1893-31.7.1966

HVORLEDES Astrid Friis selv så på sin barndom og tidlige ungdom, har hun afsløret i en lille selvbiografisk skitse, beregnet for et ungt publikum, som hun offentliggjorde i 1953 (Saadan blev jeg det, red. af Aage Heineberg). Hun fremhæver det drømmende, virkelighedsfjerne i sin natur, men ser ikke heri noget blot negativt: »Det har dog været en nødvendig forudsætning for min videnskab, at jeg senere i livet, naar jeg var optaget af et historisk problem, faldt tilbage til min ungdoms livsindstilling og fornemmede det mig omgivende virkelige liv som en biomstændighed i forhold til mit sande liv, legen med et historisk problem«. Situationen vil være de fleste forskere velbekendt, men for Astrid Friis' vedkommende rakte problemet videre, end det er almindeligt, og videre, end hun selv gjorde sig klart. Hun levede i usædvanlig grad sit liv indenfor sit fag, identificerede sig med det, skelnede ikke mellem sin person og sine stillinger. Det betød, at hendes medarbejdere blev holdt løbende orienteret om hendes private forhold og forudsattes at kende hovedlinierne heri, på samme måde som hun forudsatte, at man var fortrolig med de vigtigste begivenheder i 16. og 17. årh. Det betød også, at den respekt, hun krævede for sin person og sit fag (sine stillinger) flød sammen.

I Astrid Friis' virkelighedsbillede var således hendes person og fag det givne centrum, hvilket imidlertid ikke forhindrede, at hun fra denne faste position iagttog sin omverden med betydelig realisme og levende interesse. Med sin stærkt udviklede kritiske sans var hun en skarp iagttagere, og hendes usædvanlige åbenhed medførte, at iagttagelserne ikke forblev ukendte for omgivelserne. Fra studentertiden var hun kendt for sine sarkastiske bemærkninger, og få eller ingen gik ram forbi, når de da overhovedet skønnedes værdige til omtale. Som årene gik fik tonen sordin. For sine senere studenterhold stod Astrid Friis vist nærmest som den venlige gamle dame, der mente alting godt og lyttede med samme interesse til personlige og faglige problemer. Kløerne var der stadig, men de blev sjældnere brugt, og allermindst overfor studenterne.

Foruden ved markante naturlige anlæg forklares meget af Astrid Friis' særpræg ud fra de vilkår, hun udvikledes under. Ikke mindst herom har hun fortalt i den nævnte stump selvbiografi. Moderen døde året efter hendes fødsel, og endnu før hun havde nået skolealderen, emigrerede faderen, der var ingeniør, til Australien. Astrid og hendes søster blev overladt til farmoderen og to ugifte fastre. Astrid Friis glemte aldrig faderens svigten, men det var alligevel hendes overbevisning, at den fædrene slægts kulturmilieu havde haft afgørende betydning for hende. Med stolthed fremhævede hun, at hun var efterkommer af kgl.

bygningsinspektør Frederik F. Friis, C. F. Hansens samtidige, hvis tegninger hun værnede med pietet. For andre var denne side af Astrid Friis' personlighed nok ikke den mest iøjnefaldende; lettere var det at se, hvad hun skyldte sin mødrene slægt i Thy. Morfaderens forretnings-talent kom hende til gode derved, at han efterlod hende og søsteren en arv, der var stor nok til at gøre dem økonomisk uafhængige, tillade dem at søge en akademisk uddannelse – et mål der dengang var noget ret usædvanligt for kvinder – og fortsætte den frie tilværelse, indtil den ønskede stilling stod parat. Måske var det også fra morfaderen, Astrid Friis havde arvet et sundt og naturligt forhold til penge, lige langt fra ødselhed og overdreven sparsommelighed, en realistisk indstilling, som det har sin betydning at kende, når man vil forstå hendes forskning.

Hvornår Astrid Friis besluttede at studere historie huskede hun ikke selv. Undervisningen i Nørre Gymnasium fængslede hende kun lejlighedsvis; timerne kunne bruges til drømme om en fremtid som ingeniør i Indien eller Utopia. »Jeg ser mig selv hvidklædt staaende paa en dæmning, ledende en flok indfødte arbejdere«. Da hun blev student i 1913, havde hun dog taget sin beslutning. Hun begyndte det historiske studium med skoleembedseksamen som mål, men da lysten til en gerning som lærer var beskeden og tilliden til egne evner voksende, skiftede hun i sit tredje studieår over til magisterkonferens, som hun bestod i 1920. Astrid Friis nåede i sin studietid at deltage i Kristian Erslevs sidste kildekritiske kursus og hørte hans afsluttende forelæsninger over historisk metode og historiens filosofi. Erslevs ord fængede hos Astrid Friis som hos så mange andre, men af langt større betydning for hendes udvikling som videnskabsmand blev dog Erslevs efterfølger, Erik Arup. Det var ham, der fik hende til at opgive en plan om at samle de afsluttende konferensstudier om forholdet mellem europæerne og de andre verdensdeles befolkning og i stedet hellige sig Englands historie under Elizabeth I og de første Stuarter. Af Arup lærte Astrid Friis også den problemstilling, som hun både i sin forskning og i sin undervisning ofte nok fremhævede: det frugtbare i at undersøge samspillet mellem politisk og økonomisk historie. Men Astrid Friis tænkte nok i mindre grad end sin beundrede lærer i politiske baner; for hende blev politisk historie let til administrationshistorie, og det var gensidighedsforholdet mellem finansforvaltningen og de økonomiske forhold, der talte mest til hendes forskertalent og er behandlet i hendes bedste arbejder, i hendes sidste egentlige afhandling (1953) endog direkte formuleret som forskningsprogram.

Astrid Friis følte det selv som en lykke, at hun i sine sidste studieår havde forladt Danmarks historie og kastet sig ud i det langt mere krævende, men for hende også langt mere frigørende studium af Englands historie i en problemfyldt periode. Ved at vende sin opmærksomhed

mod netop engelsk historie havde hun distanceret sig fra den efter hendes mening alt for tyskprægede danske forskning. Det var helt naturligt, at den unge anglofil udnyttede sin økonomiske uafhængighed til at fortsætte disse studier under halvandet års ophold i England 1921-22, mindre forstandigt, synes man, at hun i sin selvstændighedstrang undgik de engelske universiteter og udelukkende samlede sig om studierne på Public Record Office og British Museum.

Blandt arkivalierne på P.R.O. tiltrak ikke mindst de engelske Port-Books sig Astrid Friis' opmærksomhed. Studiet af disse spredt og defekt overleverede toldregnskaber, som kun i ringe grad var udnyttet af forskningen, dannede baggrunden for hendes debutafhandling, *Bemærkninger til Vurdering af Øresundstoldregnskaberne og Principerne for deres Udgivelse* i dette tidsskrifts 9. rk. IV (1925). Få år tidligere havde Nina Bang fortsat sit store tabelværk om skibsfarten gennem Øresund 1497-1660 med første del af varetabellerne for samme tidsrum, og udgiveren såvel som det store flertal af hendes fagfæller synes at have været overbevist om, at der på dette grundlag kunne vindes et virkelighedstro billede af transitten gennem Øresund og dermed af vareomsætningen mellem Vesteuropa og Østersøområdet. De spørgsmålstejn, som Arup og Rostock-historikeren A. Huhnhäuser allerede havde sat ved Øresundstoldregnskaberne kildeværdi, havde ikke vakt synderlig opmærksomhed. På langt bredere grundlag kunne Astrid Friis nu gennemføre en sammenligning skib for skib af indførslerne i de engelske toldbøger og Øresundstoldregnskaberne fra første fjerdedel af 17. årh., og hendes resultat blev, at Øresundstoldregnskaberne nok med stor pålidelighed registrerede antallet af passerede engelske skibe, men både med hensyn til angivelse af afgangshavn og ladning var mangelfulde. På det sidste og vigtigste punkt kunne dog en afgørende forbedring iagttages efter indførelsen af en særlig dansk visitation i 1618, hvorfor der måtte tilkendes Øresundstoldregnskaberne langt større kildeværdi efter dette tidspunkt end tidligere.

Afslutningsvis rettedes der i afhandlingen en ganske hård kritik mod Nina Bangs principper for udgivelsen af tabelværket, grundigt dokumenteret og selvsagt ud fra et rent videnskabeligt synspunkt. Det var en yderst ubehagelig overraskelse for den unge magister, at denne kritik blev udnyttet fra konservativ side til et angreb mod udgiveren, nu den energiske undervisningsminister i Danmarks første socialdemokratiske regering. Det omgivende virkelige liv rev på én gang Astrid Friis bort fra legen med et historisk problem, og hun glemte det aldrig. Det medvirkede til, at hun først ti år senere, i *Scandia* VIII (1935), videreførte sin kritik, der nu også kunne omfatte de i 1930 og 1933 udsendte bind af tabellerne. Hendes interesse for Øresundstoldregnskaberne holdt sig livet ud, men de offentligt tilgængelige frugter af denne fortsatte inter-

esse indskrænker sig – ud over anmeldelsen af Aksel E. Christensens disputats og den efterfølgende debat i HT 10. rk. VI og 11. rk. I – til småafhandlinger: *Rosenobeltolden eller Skibstolden i Sundet i Tiden omkring 1550* i festskriftet til Erik Arup (1946), hvor der kastes lys over Øresundstoldens administration i Christian III's tid; *The Two Crises in the Netherlands 1557* i *The Scandinavian Economic History Review* I (1953), den første og eneste virkeliggjorte del af en ambitiøs plan om gennem en række case studies at belyse samspillet mellem økonomiske og finansielle faktorer i 16. og 17. årh.; endelig det senest offentliggjorte arbejde af betydning: *La valeur documentaire des comptes du péage du Sund. La période 1571 à 1618*, som indgik i den af Michel Mollat m.fl. redigerede artikelsamling *Les sources de l'histoire maritime en Europe, du moyen âge au XVIIIe siècle* (1962), et resultat af arbejdet i den internationale maritimhistoriske association, hvoraf Astrid Friis var blevet medlem. De to sidstnævnte arbejder ledsagedes af statistiske bilag, baserede på de originale Øresundstoldregnskaber, og omfattende ikke alene kvantitative oplysninger om transittens omfang, men også en udnyttelse af regnskaberne som prishistorisk kildemateriale. I begge tilfælde var det forfatteren magtpåliggende at vise, hvorledes Østersøhandelen påvirkedes af og selv påvirkede udviklingen i Vesteuropa i religionskrigenes bevægede tidsalder. Videre end til disse småstudier kom det ikke. Det ofte bebudede værk om den engelske Østersøhandel og planen om en fuldstændig fremlæggelse af Øresundstoldregnskaberne prismateriale nåede ikke ud over indsamlingens og de løse skitseres stade, og det må anses for tvivlsomt, om disse lidet systematiserede efterladenskaber liv være andre til megen nytte.

Allerede af »Bemærkningerne« i HT 1925 fremgik det klart, at Astrid Friis havde erhvervet sig et indgående kendskab til Englands politiske, administrative og økonomiske historie i de første tiår af 17. årh. Den endelige dokumentation herfor leverede disputatsen *Alderman Cockayne's Project and the Cloth Trade. The Commercial Policy of England in its Main Aspects 1603–1625* (1927). For de fleste danske historikere var hovedtitlen uden tvivl mørk tale, men en væsentlig udvidelse af den danske historikerverdens horisont havde dog fundet sted, siden Erik Arup 20 år tidligere offentliggjorde sine Studier i engelsk og tysk Handels Historie. Ophævet var også det krav om dansk eller latin som eneste tilladte disputatssprog, der havde gjort Arups disputats utilgængelig for den internationale forskning – en omstændighed, som Astrid Friis søgte at råde bod på ved i videst muligt omfang at inddrage hans resultater i sit indledende kapitel. Nok så meget som reaktionen i Danmark betød dog sikkert den modtagelse bogen fik i England for forfatteren; ikke mindst har det glædet hende, at R. H. Tawney, den største kapacitet på området og den engelske historiker, Astrid Friis satte højest, i sin

anmeldelse i *The Economic History Review* II betegnede den som »one of the most important books which have appeared in English on the economic history of the seventeenth century«.

Tawneys vurdering af Astrid Friis' disputats er egentlig så rammende, at den endnu 40 år efter må siges at have gyldighed i hovedsagen. Med rette fremhæver han, at bogens hovedværdi slet ikke ligger i den omhyggelige redegørelse for Alderman Cockaynes af Eastland Company's interesser inspirerede forsøg i årene 1614–17 på at forvandle Merchant Adventurers' store eksport af ufarvet, uappreteret klæde til en eksport af færdigbehandlede stoffer, et projekt som på forhånd var dømt til at mislykkes, hvad det da også gjorde. Astrid Friis' disputats giver langt mere. Det demonstreres, at de bevarede toldregnskaber gør det muligt at give kvantitative oplysninger om handelens faktiske omfang og om de enkelte handelshuses andel, og i det fortrinlige kapitel om Merchant Adventurers når Astrid Friis langt ud over tidligere forsknings tilbøjelighed til at lade det være godt med en beskrivelse af kompagniets organisation, og søger at give et billede af den aktivitet, der udfoldedes af medlemmerne. Af stor værdi er også hendes analyse af modsætningsforholdet mellem London og de nordengelske havnebyer og, delvis i samspil hermed, af den politiske trekant Jacob I – Privy Council – Parlamentet, altsammen faktorer af afgørende betydning for forståelsen af tidens engelske handelspolitik. Det siger sig selv, at ikke alle enkeltheder i det store arbejde er forblevet uantastede, og også nogle af Astrid Friis' hovedsynspunkter er blevet anfægtet. Allerede Tawney pegede på, at der ikke var taget tilstrækkeligt hensyn til statsfinansernes stilling, der er vistnok enighed om, at den betydning Astrid Friis tillagde Cockaynes projekt er overdrevet, og i den nyeste forskning (B. E. Suple, 1964; M. Prestwich, 1966) er det draget i tvivl, om Cockayne egentlig kunne siges at repræsentere Eastland Company. Men bogen er alligevel et standardværk på sit område, og det tør vel endog siges, at den ville have fået en endnu stærkere placering, hvis det omsving i engelske historikers holdning over for grundmuret forskning med omhyggelig dokumentation, som har kunnet iagttages i de senere år, var indtruffet noget tidligere.

Disputatsen gav Astrid Friis en placering inden for international historieforskning, hvad hun ikke selv undervurderede. Hun befandt sig bedre på de internationale historiekongresser end på de nordiske møder, hvor hendes position dog ellers var langt stærkere, og hvor hun to gange optrådte som foredragsholder (i København 1939 og i Göteborg 1951). Allerbedst tilpas følte hun sig på de senere års internationale kongresser for økonomisk historie, hvor hun mødte de vesteuropæiske fagfæller, hun følte sig nærmest knyttet til. Om den engelske indsats på den økonomiske histories område skrev hun en oversigt, *Moderne engelsk Historikerskole*.

Økonomisk Historie. Nogle Aspekter, i HT 11. rk. II (1948). Fra 1948 til sin død beklædte hun formandsposten i Den danske Komité for Historikernes internationale Samarbejde, og i sit 70. år udnævntes hun til æresmedlem af den amerikanske Economic History Association. Nok så meget betød det dog for Astrid Friis, at det i 1952, med oprettelsen af The Scandinavian Society for Economic and Social History and Historical Geography og med tidsskriftet *The Scandinavian Economic History Review*, lykkedes at realisere en gammel drøm om at skabe et organ, som kunne gøre skandinavisk forskning på disse områder internationalt tilgængelig. Astrid Friis blev medlem af tidsskriftets redaktionskomité og bidrog som allerede omtalt med en afhandling til dets første bind 1953.

Hvad hun derudover fik afsluttet og offentliggjort inden for sit europæiske forskningsområde var begrænset. Nævnes må dog afhandlingen i *Scandia* XII (1939) om *Forbindelsen mellem det europæiske og asiatiske Kobbermarked*, hvormed hun støttede studiekammeraten og vennen Albert Olsen i dennes diskussion med Eli F. Heckscher om det svenske kobbers stilling på det europæiske marked, og fremstillingen af *Den nyere Tids Begyndelse ca. 1490-1660* i Gyldendals Verdenshistorie III (1937), som naturligvis nu, 30 år efter udsendelsen, på mangfoldige punkter er forældet, men dog fortsat står som den bedste danske fremstilling af denne periodes europæiske historie. At Astrid Friis valgte overskriften »Prisrevolutionen« til at karakterisere de sidste 40 år af 16. årh. fortrød hun senere, og dementerede for så vidt sin tidligere opfattelse i afhandlingen om de nederlandske kriser 1557, som også omfatter begivenheder i 1560'erne; men det er såre forståeligt, at hun under indtryk af de prishistoriske undersøgelser, som under Sir William Beveridges auspicer var taget op i en række europæiske lande, og som for Spaniens vedkommende havde ført til Earl J. Hamiltons betydningsfulde påvisning (1934) af den nære sammenhæng mellem prisudviklingen og tilførslerne af sølv fra Amerika, faldt for fristelsen til at lade disse nye resultater, der faldt så smukt i tråd med hendes egne forskningsinteresser, få afgørende vægt. Netop på det prishistoriske område faldt også hendes vigtigste indsats i de senere år: udarbejdelsen sammen med Kristof Glamann af indledninger og oversigter over mål og vægt til *A History of Prices and Wages in Denmark 1660-1800*, Vol. I (1958). Skønt der her var tale om en arv, som Astrid Friis overtog fra Albert Olsen efter dennes død 1949, og som førte hende ind i et tidsafsnit, hun ikke var fortrolig med, gik hun med levende interesse op i samarbejdet med den unge forskergruppe på Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, under hvilket arbejdet sorterede, og glædede sig med den over den ros, der både hjemme og ude blev den danske prishistorie til del.

De mange arbejder på den økonomiske histories område, som ind-

tager så fremskudt en plads inden for Astrid Friis' produktion, fik forståeligt nok vide kredse til at betragte hende som udpræget økonomisk historiker. Selv anerkendte hun ikke dette, men understregede, at den økonomiske historie for hende var del af en større helhed, hvor den politiske historie ikke var mindre fremtrædende. Den bedste dokumentation herfor leverede hun i sine to store afhandlinger om den danske statsstyrelses organisation i Christian III's tid: *Kansler Johan Friis' første Aar* i Scandia VI–VII (1933–34) og *Rigsraadet og Statsfinanserne i Christian III.s Regeringstid*, der udgjorde 1. hæfte af HT 10. rk. VI (1942). Baggrunden var omfattende studier i Rigsarkivets samlinger, i adelsarkiver, Danske og Tyske Kancellis arkiver, herredagsdombøgerne og ikke mindst Rentekammerets arkiv, studier som gik langt ud over, hvad Astrid Friis fik udmøntet i publicerede arbejder, og som gav hende en forskningsmæssig reserve, der senere kom til god nytte i universitetsundervisningen. I Scandia-afhandlingen tog Astrid Friis sit udgangspunkt i den hårde kritik, der af Knud Fabricius i HT 10. rk. II (1933) var rettet mod det i 1932 udsendte andet bind af Erik Arups Danmarks Historie, hvis nyvurdering af det 16. årh.s danske historie netop havde sin videnskabelige baggrund i Astrid Friis' forskningsresultater, som var stillet til disposition for Arup før publikationen, men som i øvrigt passede som hånd i handske til Arups almindelige historiesyn. Med inddragelse af en umådelig mængde detaljer påviste Astrid Friis her kansler Johan Friis' afgørende betydning for reorganisationen af den danske statsforvaltning efter Grevens Fejde frem til 1542, da kansleren ubestridt stod som rigets ledende statsmand. Afhandlingen i Historisk Tidsskrift dannede fortsættelsen, hvor lensreformen, som Kr. Erslev havde behandlet i sin disputats, fremtræder i nyt lys med baggrund i langt mere indgående studier, end Erslev havde foretaget. Sammenholder man de to afhandlinger, mærkes forfatterens modning i det mellemliggende tiår. Kildegrundlaget er uden tvivl størst i den sidste afhandling, men tynger mindre end i Scandia-afhandlingen. Forskeren har fast greb om sit stof og udformer sine resultater med prægnans. Afhandlingen om rigsrådet og statsfinanserne er nok Astrid Friis' bedste arbejde.

Det betød uden tvivl meget for Astrid Friis' studier i dansk historie, at hun havde et indgående kendskab til engelske forhold som baggrund. Det gjorde det lettere for hende at se perspektivet i det arbejde der udførtes i kancelli og rentekammer for at omforme dansk statsforvaltning henimod en moderne stat, omend stadig tilbagebleven i forhold til Vesteuropa. Men dette overblik parres med et træk, som er karakteristisk for alle hendes arbejder: hun søger mod det konkrete, mod tallene, mod personerne. Det gav hende mulighed for en langt mere nuanceret betragtning, end Erslev havde anlagt på den danske adel i 16. årh. Medens statsmagtens vækst for Erslev først og fremmest var kongemag-

tens sejr over den reaktionære adel, fremhæver Astrid Friis med styrke den afgørende rolle, som rigsrådet og især rigsembedsmændene spillede i denne vigtige omdannelsesproces, og på ingen måde blot som kongetjenere, men som statsmænd. Som hos Arup er der mange aktører i det handlingsforløb, Astrid Friis viser os, men de er i mindre grad end hos Arup embedsmænd, i højere grad individuelle mennesker. Der uddeles ros og ris. Melchior Rantzau er forfatteren usympatisk, men hun anerkender hans indsats fuldt ud. Wolfgang von Utenhofs rolle, som Heise havde fremhævet, reduceres stærkt. Så meget klarere funkler kansler Johan Friis' stjerne. Kongerne træder i forhold hertil, som hos Arup, noget tilbage, men af Christian III tegnes dog et på mange måder sympatisk billede, som senere udkrystalliseredes i den korte biografi af kongen i det af Knud Fabricius redigerede samlewerk *Danmarks Konger*, der udkom i besættelsesåret 1944. I denne sammenhæng må også nævnes de mange biografier, Astrid Friis skrev til den nye udgave af *Dansk biografisk Leksikon* (1933-44); de er fortegnet med oplysning om den ydede indsats i forhold til den gamle udgave i Nils-Henning Jeppesens Astrid Friis bibliografi i det festskrift, der blev overrakt hende på 70-års dagen 1963. Til forskningsområdet hører endvidere *Et par bemærkninger i anledning af Arthur G. Hassøs afhandling »Bispernes Fængsling og Herredagen i København 1536«* i Kirkehistoriske Samlinger 6. rk. IV (1942), et bidsk ironisk forsvar for tidligere fremsatte synspunkter, udgaven af *Den københavnske Registrant 1539-40* i Danske Magazin 7. rk. IV (1943) og *Nogle Betragtninger over Arild Huitfeldt og Danmarks Riges Kronike* i festskriftet til Knud Fabricius (1945), der med tungtvejende argumentation belyser forholdet mellem Huitfeldts og Krags skildringer af Christian III's historie. Videre udgiverarbejder var planlagt og påbegyndt inden for rammerne af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, hvor Astrid Friis beklædte formandsposten fra 1948 til sin død. Med stor interesse fulgte hun som tilsynsførende Troels Dahlerups udgivelse af det kongelige rettertings domme og rigens forfølgninger i Christian III's tid, og selv var hun i samarbejde med Sune Dalgård og efter meget krævende retningslinier gået i gang med at realisere en plan om udgivelse af de ældste lensregnskaber, et arbejde, som dog ved hendes død var langt fra at være afsluttet.

At de store afhandlinger fra 1925 og 1942 publiceredes i Historisk Tidsskrift, medens arbejderne fra 1930'erne fremkom i Scandia, havde sin egen historie. Afhandlingen om Øresundstoldregnskaberne var indsendt og antaget til trykning i HT i Erik Arups redaktørtid, og det fik ingen konsekvenser herfor, at Arup som følge af det tilspidsede modsætningsforhold mellem ham og den øvrige bestyrelse (M. Mackeprang, Ellen Jørgensen og Axel Linvald) udtrådte af Den danske historiske Forenings bestyrelse i efteråret 1924 og afløstes som redaktør af Ellen

Jørgensen. Men den videre følge blev, at både Arup og hans to elever og meningsfæller Astrid Friis og Albert Olsen afbrød forbindelsen med Historisk Tidsskrift og gik over Sundet til det af Arups ven og kollega Lauritz Weibull nylig grundlagte tidsskrift for historisk forskning, som derved og ved de mange fremragende afhandlinger vedrørende dansk historie, der i disse år publiceredes i Scandia af lundensiske historikere, blev nok så vigtigt for dansk historieforskning som Historisk Tidsskrift. Forbindelsen med Lauritz og med Curt Weibull, der som forsker stod Astrid Friis nærmere end broderen, samt med Sture Bolin og andre historikere i Lund blev en værdi for livet for Astrid Friis. Hun så ganske vist ikke gerne, at noget andet nordisk universitet blev betragtet som bedre end Københavns, men indrømmede dog, at historikerskolen i Lund stod fuldt på højde med den københavnske.

På Den danske historiske Forenings bevægede årsmøde den 27. juni 1927 (disputatsåret) støttede Astrid Friis den kritik, som professorerne Fabricius og Arup rettede mod den siddende bestyrelse, og beklagede med dem, at forbindelsen til universitetet og den unge historikergeneration var så ringe. Hun fremhævede, at Historisk Tidsskrift arbejdede i periferien og ikke bragte, hvad der burde være tidsskriftets hovedindhold: afhandlinger om dansk økonomisk og politisk historie. Da Den danske historiske Forening i december s. a. udsendte det digre festskrift til Kr. Erslev, savnedes såvel Fabricius som Arup, Albert Olsen og Astrid Friis blandt bidragerne. Med Aage Friis' overtagelse af formandsposten i 1929 fik Den danske historiske Forening nu ganske vist en historieprofessor i spidsen, men for kredsen omkring Erik Arup var denne løsning på ingen måde tilfredsstillende, og under indtryk heraf holdt også Knud Fabricius sig forsigtigt tilbage; han afslog i 1931 at indtræde i foreningens bestyrelse, med mindre der samtidig rettedes henvendelse til Arup eller Astrid Friis. Som forholdet mellem Aage Friis og Arup havde udviklet sig, ville den sidstnævntes genindtræden i bestyrelsen imidlertid have været ensbetydende med en fuldstændig omvæltning, og Astrid Friis afslog at indtræde, selv om Fabricius skulle overvinde sine betænkeligheder. Dermed stivnede fronterne for så vidt Den danske historiske Forening og Historisk Tidsskrift angik, men at luften ikke var mildnet kan enhver forvise sig om ved i Scandia XI (1938) at læse Arups bitre ord om Johs. Steenstrup, som i de sidste 10 år af sit liv havde behersket Historisk Tidsskrift, fordi det næste og næstnæste slægtled af danske historikere sluttede helt op om ham. Skønt Den danske historiske Forenings 100-års jubilæum den 14. februar 1939 ikke som af Arup foreslået blev fejret som en æresfest for Steenstrup, der ifølge Arup i halvparten af de 100 år havde været den ledende ånd i Historisk Tidsskrift, holdt »Arups gruppe« sig demonstrativt borte fra festlighederne, hvorimod Knud Fabricius holdt tale på de arbejdende historikers vegne.

Men da jubilæet var vel overstået, meddelte Aage Friis foreningens bestyrelse, at han ikke ønskede genvalg som formand og straks ville nedlægge dette hverv i rigsarkivar Axel Linvalds hænder. Hertil kom, at lektor F.W.Wendt fastholdt et tidligere fremsat ønske om at trække sig tilbage som bestyrelsesmedlem, hvorved han håbede at bane vejen for en sådan rekonstruktion af bestyrelsen, at Historisk Tidsskrift kunne blive et samlingssted for alle danske historikere. Den 1. maj 1939 kunne den fungerende formand meddele bestyrelsen, at professorerne Knud Fabricius og Albert Olsen havde sagt ja til en opfordring om at lade sig opstille til valg ved næste årsmøde, som afholdtes 17. maj, og da Ellen Jørgensen og den nyudnævnte Århusprofessor C. O. Bøggild Andersen fortsatte som medlemmer af bestyrelsen med den førstnævnte som formand, var der vægt bag de ord, som rigsarkivaren udtalte på årsmødet: »Vort Forslag om Nyvalgene er et Udtryk for den Opfattelse, at alle Retninger indenfor dansk historisk Forskning, saavidt muligt, bør have Del i Ledelsen af vort nationale videnskabelige Tidsskrift. Vi haaber tillige derigennem at svække de Modsætninger, som i saa lange Tider har gjort sig gældende indenfor den historiske Verden og forebygge, at Striden breder sig til de yngre Generationer«. Det første håndgribelige tegn på, at dette håb var ved at gå i opfyldelse, var offentliggørelsen i 1942 af Astrid Friis' afhandling om rigsrådet og statsfinanserne i Christian III's regeringstid. På Den danske historiske Forenings årsmøde den 22. oktober s.å. indvalgte hun dernæst sammen med daværende arkivar, dr. Povl Bagge i foreningens bestyrelse, idet Ellen Jørgensen og Knud Fabricius havde ønsket at udtræde, og på det efterfølgende bestyrelsesmøde valgtes de to nye bestyrelsesmedlemmer til redaktører, hvad der udadtil måtte opfattes som besegling af det sluttede forlig. De forudgående forhandlinger i bestyrelsen havde dog vist, at de gamle sår endnu ikke var ganske lægt.

Arbejdet med Historisk Tidsskrift blev hurtigt en hjertesag for Astrid Friis. Man kan vel mene, at den del af redaktionsarbejdet, som blev hendes særlige område: forvaltningen af anmeldereksemplarer og kontakten med trykkeriet, ikke just var det, hun havde de bedste forudsætninger for at bestride, begrænset som hendes ordenssans var. Hun lagde heller ikke synderlig vægt på disse ting, men fremhævede stedse – og unægtelig med god støtte i foreningens vedtægter – at det er Historisk Tidsskrifts vigtigste opgave at offentliggøre videnskabeligt værdifulde afhandlinger, især vedrørende dansk historie, og at det er denne tradition, der gennem tiderne har gjort tidsskriftet så betydningsfuldt for dansk historieforskning. Det var uden tvivl også ved vejledning af tidsskriftets yngre medarbejdere og gennem en kritik af indleverede arbejder, som langtfra altid var blid, at Astrid Friis øvede sin vigtigste indsats som redaktør. Men også som anmelder har hun præsteret det for-

trinlige, omend der på dette område må konstateres større ujævnhed end i afhandlingerne. Astrid Friis skrev selv et fortræffeligt dansk, men hun måtte arbejde meget med sin fremstilling, før den fik en form, der tilfredsstillede hende. Hun stillede de samme krav til andre, ikke mindst til medarbejderne ved Historisk Tidsskrift, hvad ikke alle havde let ved at acceptere. I en kort periode 1962–64 beklædte Astrid Friis formandsposten i Den danske historiske Forening, samtidig med at hun fortsatte som medredaktør af tidsskriftet. Da hun på årsmødet i 1965 udtrådte af styrelsen, udnævntes hun som påskønnelse af sin mangeårige store indsats til foreningens æresmedlem, en sjælden æresbevisning, som tidligere i dette århundrede kun er timedes J. A. Fridericia.

Efter eget udsagn havde Astrid Friis ikke i sin ungdom regnet med muligheden af at ende som professor, skønt det må forekomme eftertiden, at hele hendes akademiske løbebane havde peget herimod. Første forsøg mislykkedes da også; C. O. Bøggild Andersen blev foretrukket til det ledige professorat i historie ved Århus Universitet 1939. Først ved Knud Fabricius' afgang fra Københavns Universitet 1946 var muligheden påny til stede, og efter konkurrence med Aksel E. Christensen kunne Astrid Friis s.å., 52 år gammel, tiltræde landets ældste lærestol i historie, som før Fabricius havde været beklædt af bl.a. J. A. Fridericia, Edvard Holm og Ludvig Holberg. Danmarks første kvindelige professor bevarede alle dage en dyb ærbødighed for denne stilling, følte at der ved udnævnelsen hertil var vist hende en tillid og lagt et ansvar på hendes skuldre, som hun måtte gøre sit yderste for at leve op til. At hun sit væsen tro identificerede sig helt og fuldt med sit embede kunne give anledning til misforståelser, men ingen, der som undertegnede har kunnet følge Astrid Friis på nært hold gennem professorårene, kan være i tvivl om, at hun ydede sit bedste.

I virkeligheden var Astrid Friis' forudsætninger for at virke som universitetslærer ikke alt for gode. Dommerne ved professorkonkurrencen havde taget forbehold med hensyn til hendes pædagogiske kvalifikationer og ikke uden grund. Såvel Astrid Friis' ejendommelige stemmeføring som den springende tankegang, der ofte prægede hendes mundtlige fremstilling, gjorde det vanskeligt for de studerende, især de yngre, at følge hende. Hun var næppe selv klar herover, og hvad der blev gjort af spagfærdige forsøg på at henlede hendes opmærksomhed på forholdet prellede ganske af. Det var heller ikke et vidnesbyrd om kritisk selvurdering, at hun inddrog historieskrivningens historie under sit embedsområde og tilmed forelæste over dette emne. Med al sin lærdom var Astrid Friis på ingen måde lærdomshistoriker. Heller ikke hendes evne til abstrakt tænkning var synderligt udviklet. Det afholdt hende ikke fra at undervise i historisk metode, men bevirkede, at historiens teoretiske aspekter trådte helt i baggrunden i hendes undervisning. Hvad

der karakteriserede Astrid Friis både som forsker og lærer var først og fremmest en enestående intuition, der med beundringsværdig sikkerhed fik hende til at søge direkte mod kernen i det problem, hun syslede med. Det gav store videnskabelige resultater, men det var kun beskåret de studerende, der var tilstrækkeligt begavede og dertil indstillede på at udføre et stort selvstændigt arbejde, at følge hende på denne vej. Det var også kun denne begrænsede kreds af elever, der virkelig interesserede professoren, men til gengæld i en grad, som var uden sidestykke. Hun kunne vise en rørende, smittende begejstring – der dog ikke var uden farlige konsekvenser – for sine elevers første forsøg på videnskabens vanskelige vej, og hun støttede dem på alle måder, så vidt hendes kræfter rakte. Sikkert nok fik hun i samværet med de studerende og unge forskere tilfredsstillet et kontaktbehov, som mange års ensomme videnskabelige sysler ikke havde mindsket. Sit bedste ydede hun ved øvelserne med en mindre kreds. Her kunne den, der selv var indstillet på at yde noget, lære meget, eller måske rettere: hente inspiration. Adskillige inden for den yngre danske forskergeneration kan datere deres fødsel som videnskabsmænd tilbage til disse timer. Kun de første frugter har endnu set dagens lys.

Undervisning og administration, ikke mindst de mange problemer, Astrid Friis som forstander måtte tage stilling til efter Historisk Laboratoriums omdannelse til institut i 1955 og indretningen af de nye lokaler i Bispetorvsannekset i de sidste år af hendes professortid, tog tid og kræfter. Der blev mindre tid til at redigere Historisk Tidsskrift og navnlig mindre tid til forskning. Manglende evne til rationel inddeling af tiden og tilrettelæggelse af arbejdet gjorde ikke sagen bedre. Stadig kredsede hendes tanker dog om de opgaver, der ventede på at blive taget op, og hun håbede i sit otium fra 1964 at nå til vejs ende med i det mindste nogle af dem. Indtil kort før sin død, der vist kom lige så uventet for hende selv som for hendes omgivelser, syslede hun med emner som klageskriftet mod bisperne 1536, hvorom Erik Arup havde skrevet ved århundredskiftet (HT 7. rk. II), med Huitfeldts skildring af Johan Friis under Grevens Fejde og med den engelske Levanthandel i Armadaåret 1588. Om skildringen af den engelske Østersøhandel og anden videre udnyttelse af Øresundstoldregnskaberne hørte man mindre i disse år, rigeligt derimod om de forskningsprojekter man selv forventedes at fuldende. »Er der en Videnskab, i hvilken der er saa dyb en Kløft som i Historien, en Kløft mellem det, som Forskeren higer imod, og det, som han når?« slutter Ellen Jørgensen sin skildring af Anders Sørensen Vedel.

SVEND ELLEHØJ